

1944. május 11-én küldött el. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. Lásd továbbá a 17. fejezet 35. jegyzetét.

8. Feljelentésekről lásd *Genocide and Retribution*, 109–114., 131–137. o.

9. Ferenczy június 8-i és június 29-i jelentése. Israel Police, Bureau 06, Eichmann Trial 1315. dok. A zsidó és nem zsidó tömegek magatartásáról további részleteket lásd a 23. és 30. fejezetben. A románokkal szembeni bánásmódról a magyar uralom korszakában lásd *Tribunalul Poporului Cluj. Completul de judecată. Hotărârea No. 1. Ședința Publică din 13 Martie 1946.* (Kolozsvári Népbíróság. Ítélet No.1. 1946. március 1-jei nyilvános tárgyalás) 59. o. Háborús bűnökkel vádolt 63 személlyel szembeni ítélet. Lásd még Ion Spălătețu: „The Horthyist Occupation of Northern Transylvania (1940–1944).” *Romanian News*, Bukarest, 4., 8. sz., 1978. május 9., 8–9. o.

10. Márton kiállítását a zsidók mellett a kormányzat megtorolta. Miután jóakarói figyelmeztették, május 20-án Gyulafehérvárra utazott, és amíg Észak-Erdély magyar fennhatóság alatt volt, nem is térhetett vissza Kolozsvárra. Márton Áronról lásd még: Virt László: *Márton Áron, a lelkiismeret apostola* (Ecclesia, Bp., 1988), Domonkos Pál Péter: *Rendületlenül* (Eötvös K.–Szent Gellért Egyházi Kiadó, Bp., 1989), *Barátság*, 1994. május 15., I. évf. 3. sz. 158–161. o. Béla Vágó: „The Destruction of the Jews of Transylvania.” In: *HJS*, 1:192–193. o.

11. A letartóztatottak részleges névsorát lásd *Ellenzék*, 1944. április 2., 4. o.

12. *Uo.*, 1944. május 3., 3. o. Lásd továbbá az *Estilap* e napi számát.

13. Vásárhelyit, aki városi tanácsos volt, április elején nevezték ki polgármesternek, miután Keledy Tibort budapesti polgármesternek jelölték. Marton Lajos: *A Svájcba 1944. augusztusban és decemberben érkezett bergen-belseni csoport eseményeinek rövid kronográfiája.* (Kézirat.) Genf, 1945.

14. A német biztonsági rendőrség egysége 1944. március 30-án érkezett Kolozsvárra, és központját az Apáczai Csere János u. 24. alatti Péter-Pál-villában rendezte be. *Uo.*

15. Ferenczy május 10-i jelentése. Israel Police, Bureau 06, Eichmann Trial 1317. dok.

16. Kasztner szerint a kolozsvári gettóban 18 000 zsidó volt. *Der Kastner-Bericht*, 107. o. Az 1941-es népszámlálás szerint a város összlakossága 110 956 volt, ebből 16 763 zsidó. 1947-ben a város zsidó lakossága kb. 6500 volt, de ebben nemcsak a Holocaust helyi túlélői szerepelnek, hanem azok is, akik a szomszédos falusi közösségekből vagy olyan dél-erdélyi városokból vándoroltak be, mint Turda és Uioara. *Așezările evreilor*, 167. o.

17. *Genocide and Retribution*, 123–141. o. Lásd még az 1946. május 14-i vádiratot (*Actul de acuzare*) az észak-erdélyi zsidóság megsemmisítésében részes háborús bűnösök perében, *Dosar Nr. 40029*, 23. kötet, 38–54. o.

18. Fischer 1887-ben született Tiszaújhelyen. 1913-ban került Kolozsvárra. 1920-ban az Erdély-Bánáti Cionista Szövetség vezetőjévé választották. Röviddel ezután a neológ hitközség elnökévé is megválasztották, és a zsidó párt képviselője lett a román parlamentben. Az ún. Kasztner-csoport vezetője volt mind Bergen-Belsenben, mind Svájcban. 1952-ben Izraelben halt meg. *A kolozsvári zsidóság emlékkönyve.* Szerk.: Carmilly-Weinberger Mózes. A szerző kiadása, New York, 1970, 86–88. o.

19. *Uo.*, 223. o. A Tanács április végén történt újjászervezését követően tagja lett Fischer, Marton, Léb és a következő új tagok: Kasztner Ernő (Kasztner Rezső fivére), Klein Pál (Joel Brand sógora) és dr. Weisz Jenő (Fischer sógora). *Uo.*, 225. o. Glatz Zoltán állítása szerint a Tanácshoz Fischer, Balázs Endre és Weisz Sándor tartozott. Lásd vallomását a Yad Vashemben, M-20/95.